

Karjalan kielen syntaksiin kohdistuneen venäjän interferenssin tutkimisesta

ANNELI SARHIMAA

1. Johdanto

Venäläis-itämerensuomalaisten kielikontaktien tutkimuksella on 1800-luvun alkuun ulottuvat perinteet suomalaisessa slavistiikassa. Vuosikymmenten kuluessa alan tutkijat ovat mm. kartoittaneet ims. kielten slaavilaisen lainakerrostuman ja selvittäneet lukuisten niin vanhojen kuin uusienkin venäläispe-
räisten lainasanojen etymologiat. 1960-luvulta alkaen perinnäisen etymologi-
sen tutkimuksen rinnalle on noussut synkroninen, kaikki kielen tasot hu-
miooon ottava lainasanatutkimus, joka pyrkii yksittäisten lainojen selvittä-
mistä laajempaan kokonaissanaston kehitystendenssien hahmottamiseen ja
jonka laajana teoreettisena viitekehyksenä on Uriel Weinreichin (1974, 1.
painos 1953) hahmottelema modernin kielikontaktitutkimuksen teoria (ks.
Ojanen 1985: 13–17 ja siinä mainitut lähteet). Uusien näkökulmien myötä
venäläis-itämerensuomalaisia kielikontakteja tutkivien slavistien kiinnostus
on alkanut suuntautua sanaston ja foneettis-fonologisten ilmiöiden lisäksi
ims. kielten morfologiaan, semantiikkaan ja syntaksiin – aloihin, jotka ovat
jo pitkään kiinnostaneet ims. kielten perustutkimusta tekeviä fennougriste-
ja.¹ Viime vuosina venäjän kielen ja Neuvostoliitossa puhuttavien ims. kiel-
ten kontakteja on alettu tutkia myös venäläis-kansalliskielisen kaksikielisyy-
den kannalta, ja puhtaasti lingvististä tarkastelua on täydennetty hyödyntä-
mällä sosiolingvistiikassa ja variaatiotutkimuksissa kehitettyjä menetelmiä
(esim. Haarman 1984, Barancev 1971; ks. myös Hint 1988, 1990).

Uudet tutkimuskohteet ja lähestymistavat ovat tuoneet venäläis-itämeren-

¹ Fennougristiikan anti venäläis-itämerensuomalaisten kielikontaktien tutkimukselle on ollut huomattava: venäjän vaikutusta on löytynyt mm. itäisten ims. kielten kon-
junktiosysteemistä, refleksiiviverbistöstä, pronominisysteemistä, sanajärjestyksestä ja
jopa sananmuodostus- ja taivutussuffikseista (ks. Suhonen 1990: 94–101 ja siinä
mainitut tutkimukset).

Karjalan kielen syntaksiin kohdistuneen venäjän interferenssin tutkimisesta suomalaisten kielikontaktien tutkijoiden eteen uusia haasteita. Yhdeksi keskeisimmistä kysymyksistä on viimeksi kuluneiden vuosien aikana noussut se, miten ja minkälaisista konkreettisista aineistoista ims. kieliin kohdistunutta ja kohdistuvaa venäjän vaikutusta olisi tutkittava, jotta saadut tulokset olisivat mahdollisimman objektiivisia ja luotettavia.

Tässä artikkelissa metodien ja materiaalin ongelmaa lähestytään integroituneen syntaktisen interferenssin² tutkimuksen näkökulmasta. Karjalan kielen syntaksiin kohdistunutta venäjän kielen interferenssiä ei ole aivan viime aikoja lukuun ottamatta tutkittu systemaattisesti, vaikka karjalan syntaksin »omitusuuksia» on tuon tuostakin epäilty venäjän vaikutuksesta johtuviksi. Valtaosa epäilyistä on perustunut joko kieltenvälisten syntaktisten paralleelien löytymiseen tai pelkkään intuitioon yksittäisten karjalan konstruktioiden »venäläisyydestä». Olemassa olevien tekstien tai nauhoitteiden systemaattisia syntaktisia analyyseja on toistaiseksi tehty hyvin vähän: niinpä keskustelu niistä konkreettisista metodeista, joilla venäjän interferenssiä karjalan syntaksissa tulisi tutkia, on vasta viriämässä.³

Artikkelin ensisijaisena tarkoituksena on koota muutamia metodisia ongelmia, joita olen kohdannut selvitellessäni venäjän kielen vaikutusta karjalan nk. kokijarakenteisiin, ja esitellä tapoja, joilla olen yrittänyt ongelmia ratkaista⁴. Venäläis-karjalaista syntaktista interferenssiä tutkittaessa metodipulmat kytkeytyvät monesti materiaalia koskeviin ongelmiin. Tulen omien kokemusteni pohjalta ottamaan tässä kantaa siihen, miten käytettävissä olevat erilaiset karjalan kielen materiaalit soveltuvat venäjän kielen syntaktisen vaikutuksen tutkimiseen.

Lähestymistapani on hyvin käytännöllinen ja esittelemäni ongelmat ovat varsin konkreettisia. Aiheen käsittely etenee kahden lausetyypin, nk. kokija-

² Interferenssi eli vieraan kielen vaikutuksesta johtuva kielen normeista poikkeaminen voi olla joko satunnaista, ts. puheen tasolla ilmenevää, tai integroitunutta, ts. vaikutteita saaneeseen kieleen kotiutunutta ja sen kieliopillista tai leksikaalista systeemiä tietystä osin muuttanutta vaikutusta (Weinreich 1974: 11).

³ Kiitän Marjatta Palanderia Bambergissa pitämäni esitelmää koskevista kommentista, Matti Larjavaaraa tämän artikkelin käsikirjoitukseen tekemistä parannusehdotuksista ja Timo Lauttamusta sekä Markku Filppulaa kaikista niistä keskusteluista, joissa kielikontaktien tutkimisen problematiikkaa on yhteisvoimin pohdittu.

⁴ Artikkelin liittyy tekeillä olevaan lisensiaatintyöhöni ja pohjautuu osittain esitelmään, jonka pidin 3.8.1990 kansainvälisessä dialektologian kongressissa (Bamberg, Saksan liittotasavalta 29.7. – 4.8.1990).

lauseiden ja nesessiivilauseiden tarkastelun avulla. Kokijalauseilla tarkoitan elollisen olennon psyykkistä tai fyysistä tilaa ilmaisevia kopulallisia lauseita, joista puuttuu tietoisesti toimiva subjekti (esim. *miula lien huigie* 'minua alkoi nolottaa'), ja nesessiivilauseiksi kutsun sellaisia persoonattomia lauseita, jotka ilmaisevat, että infinitiivin nimeämän toiminnan suorittaminen on pakollista, välttämätöntä tai (moraalisen) velvoitteen sanelemaa (esim. *miula pidäy l'ähtie* 'minun täytyy lähteä') (ks. NSL: 99; Leinonen 1985: 52–57). Kokijalauseiden ja nesessiivilauseiden yläkäsitteenä käytän termiä kokijarakenteet⁵.

Olen aloittanut työni metodisen viitekehyksen hahmottelun kokijalauseista ja laajentanut tutkimusta vasta myöhemmin nesessiivilauseisiin, jotka alustavien havaintojeni mukaan ovat käyneet tai käymässä läpi hyvin samankaltaisia muutoksia kuin olen todennut tapahtuneen kokijalauseissa. Tässä artikkelissa suurin osa esimerkeistä on kokijalauseita, nesessiivilauseesimerkkejä sen sijaan käytän vasta artikkelin lopussa havainnollistaessani eräitä menetelmätarkennuksia, joihin nesessiivilauseiden tarkastelu on antanut aihetta.

2. Metodisen pohdiskelun taustaksi

Karjalan kielen kokijarakenteet tekee venäjän kielen interferenssin selvittelyn kannalta erityisen mielenkiintoisiksi se, että huomattavan monet niistä vaikuttavat suomalaisen kielitajun perusteella jollakin tapaa vierailta, ks. esim. seuraavia kokijalauseita: kP: *hänellä vaikie i tuli* (VSL:6) 'hänen tuli paha olla'; kE: *korolilla rod'ih abi* (KKN I:63) 'kuningas loukkaantui'; kA: *vell'el rod'ih sil oudo* (KKN II:85) 'veljeä alkoi ihmetyttää'; lyyd. *mille rod'ih he strašno* 'minua alkoi hirvittää' (LT V:94). Venäjäntaitoisen suomalaisen mielestä jotkut näistä »vieraista» lauseista tuntuvat intuitiivisesti hyvin venäläisiltä, ja monille niistä löytyykin helposti suora vastine venäjästä, vrt. ven. *emu stalo ploho* 'hänen tuli paha olla'; *korolju stalo obidno* 'kuningas loukkaantui'; *mne stalo strašno* 'minua alkoi hirvittää'. Pelkän kielitajun varassa on kuitenkin mahdotonta määritellä tarkasti, mistä venäjämäisyys johtuu. Näin ollen kokijarakenteiden »venäläisyyden» arvoitusta on yritettävä rat-

⁵ Kokijarakenteet muodostavat useiden muiden lausekiteytymien kanssa marginaalisen lausetyypin, josta NSL käyttää nimitystä kokijalauseet. Yhteistä tähän lausetyyppiin kuuluville rakenteille on se, että ne ilmaisevat fyysistä tai psyykkistä tilaa. Elollinen (lauseenalkuinen) NP ei ole aktiivisesti toimiva subjekti, vaan tilan passiivinen KOKIJA. KOKIJAN ilmaiseva komponentti on suomessa useimmiten obliikvisijainen (NSL 1979: 99.)

Karjalan kielen syntaksiin kohdistuneen venäjän interferenssin tutkimisesta kaista kielitajuun pohjautuvaa tarkastelua konkreettisemmän, systemaattisen analyysin keinoin.

Ennen kuin voimme ruveta pohtimaan konkreettisia menetelmiä, joilla kokijarakenteiden systemaattinen analyysi tulisi toteuttaa, meidän täytyy tietää, millaisiin kokijalauseiden ominaisuuksiin venäjän kielen vaikutusta selvitettäessä on kiinnitettävä huomiota. Analysoinnin perusteiden etsiminen lähtee luonnollisesti liikkeelle asiaa tarkastelevan intuitiosta. Venäjäntaitoinen saa karjalan kokijalauseista helposti sen vaikutelman, että jotkut niistä olisivat niin sanastoltaan kuin rakenteeltaankin silkkaa venäjää (esim. lyyd. *mille rodihe strašno* 'minua alkoi hirvittää' (LT V:94); vrt. ven. *mne stalo strašno* 'minua alkoi hirvittää'), joissakin kokijalauseissa taas epämääräisen venäläiseltä tuntuu jokin tarkemmin määrittelemätön, lauseen rakenteeseen liittyvä piirre (esim. lyyd. *mejan brihuoile lien huiged* 'meidän poikia alkoi hävettää' (LT II:406); vrt. ven. *našim parnjam stalo stydno* 'meidän poikia alkoi hävettää'). Näin ollen on ilmeistä, että karjalan kokijalauseiden venäläisyyttä tutkittaessa analyysin on kohdistuttava sekä itse konstruktion ominaispiirteisiin että konstruktiota muodostavien komponenttien semanttisiin ja morfo-syntaktisiin ominaisuuksiin.

Karjalan kokijalauseiden »venäläisyyden» selvittäminen on helpointa aloittaa lausekonstruktiosta. Kuten edellä antamistani esimerkeistä käy ilmi, hyvin monille karjalan »venäjämäisille» kokijalauseille on osoitettavissa suora syntaktinen paralleeli venäjässä. Kieltenvälisen syntaktisen paralleelin löytyminen kahdesta erisukuisesta, keskenään kontakteissa olleesta kielestä voi johtua siitä, että koko konstruktiio on lainautunut kielestä toiseen. Ensimmäinen askel oletetun lainayhteyden osoittamisessa on verrata kumpaakin kieltä (lähi)sukukieliinsä ja selvittää, onko kyseinen rakenne ominainen vain kyseisille kielille vai tavataanko sitä myös niiden (lähi)sukukielissä. (Lähi)sukukielten kannan perusteella on toisaalta mahdollista päätellä, miten todennäköistä on rakenteen omaperäisyys kulloinkin tarkasteltavassa kielessä ja kieliryhmässä, toisaalta taas arvioida sitä, missä määrin rakennetta on syytä epäillä jommassakummassa kielessä kontaktiperäiseksi. Sukukielten vertailun pohjalta voi yleensä päätellä myös mahdollisen vaikutuksen suunnan: jos kielessä A1 tavataan rakenne X, joka puuttuu A1:n lähisukukielistä A2 ja A3 mutta on ominainen A1:n kanssa kontaktoineelle kielelle B1 – mahdollisesti myös B1:n sukukielille B2, B3 ja B4 –, vaikutus on todennäköisesti kohdistunut kielestä B1 kieleen A1.

Kaikki karjalan murteet kattavan kokijalauseaineiston analyysi⁶ osoitti, että lausetyypillä on karjalassa lukuisia konstruktiiovariantteja. Edelleen kävi ilmi, että kokijalauseiden kokonaissysteemiä vasten tarkasteltuina yllä havainnollistamani kaltaiset »vieraat» ja »venäläiset» lauseet eivät konstruk-

tioina eroa merkittävästi sellaisista lauseista, joilla on tarkka vastine venäjän lisäksi suomessa, vrt. esim. karj. *hälle se tuli vilu* [KOKIJA + kop + N-nom] 'hänelleen tuli vilu' (LT III:15), ven. *emu stalo holodno* [KOKIJA + kop + Pred-Adv] 'hänelle tuli kylmä' ja sm. *hänen tuli kylmä* [KOKIJA + kop + N-Nom].

Syntaktinen paralleeli on siis kokijalauseiden tapauksessa vedettävissä paitsi karjalasta venäjään myös karjalasta ja venäjistä suomeen. Yleisen käsityksen mukaan venäjän kielen vaikutus suomen syntaksiin on ainakin länsimurteiden ja kirjakielen osalta ollut vähäistä. Kun otetaan huomioon vielä se, että konstruktio-tyyppi on ominainen myös muille ims. kielille (ks. Leinonen 1988:58), on perusteltua olettaa, että yllä havainnollistamani karjalan kokijalauseet ovat konstruktioita omaperäisiä. Konstruktio on mitä ilmeisimmin omaperäinen myös venäjässä, sillä tarkasteltavan kaltaiset kokijalauseet ovat osa persoonattomien lauseiden systeemiä kaikissa itäslaavilaisissa kielissä (Borkovskij 1981:27)⁷. Koska konstruktio-tyyppi on osoitettavissa omaperäiseksi sekä karjalassa että venäjässä, karjalais-venäläistä parallelismia ei voida selittää konstruktion lainautumisen pohjalta. Näin ollen karjalan kokijalauseiden »venäläisyyden» tutkimisessa on lähdettävä siitä, että kyseessä on omaperäinen konstruktio, jossa itämerensuomalaiset ja venäläisvaikutteiset piirteet kaikesta päätellen kietoutuvat toisiinsa niin tiiviisti, että ilman yksityiskohtaista analyysia on jokseenkin mahdotonta sanoa, mikä niissä on omaa ja mikä taas vierasta.

⁶ Analyysin tulokset on pääosin referoitu artikkelissa Sarhimaa 1989. Artikkelin pohjana on syventävien opintojen tutkielmani Huomioita venäjän kielen vaikutuksesta karjalan ja vepsän kokijalauseisiin (JoY, venäjän kielen laitos, 1987). Tutkielman primaariaineiston muodostivat karjalan- ja vepsänkieliset kokijalauseet, jotka keräsin viidestätoista Suomessa julkaistusta ja kahdesta Neuvostoliitossa julkaistusta tekstinäyttekokoelmasta (materiaalilähteiden luettelo ks. Sarhimaa 1989: 120–121).

⁷ Professori Kazimierz Feleszko (Varsovan yliopisto, Slaavilaisen filologian laitos) huomautti minulle Bambergissa pitämäni esitelmän yhteydessä, että konstruktio-tyyppi on itäslaavilaisten kielten lisäksi ominainen ainakin puolalle. Venäläis-itämerensuomalaisten kielikontaktien tutkimuksen kannalta Feleszko piti huomionarvoisena sitä, että antamistani esimerkeistä päätellen konstruktion funktionaaliset ulottuvuudet vaikuttavat huomattavasti laajemmilta ims. kielissä ja venäjässä kuin puolassa.

Itämerensuomalaisten ja slaavilaisten kielten kokijalausekonstruktioiden yhtenevyyden tekeekin erityisen kiinnostavaksi se, että kaiken kaikkiaan persoonattomien lauseiden rakenteellinen moninaisuus ja semanttisen kentän laajuus näyttäisi olevan ominaista nimenomaan mainittujen kieliryhmien kielille: esimerkiksi kokijalauseilla ei ole suoraa vastinetta sen enempää ruotsissa kuin englannissakaan, vrt. sm./ karj. *miulla on kylmä*, ven. *mne holodno* kirj. 'minulle on kylmä' ja ru. *jag fryser* kirj. 'mi-

Karjalan kielen syntaksiin kohdistuneen venäjän interferenssin tutkimisesta

Ennen kuin siirryn käsittelemään niitä konkreettisia menetelmiä, joiden avulla olen yrittänyt löytää vastausta siihen, mikä tekee joistakin karjalan kokijarakenteista niin perin »venäläisiä», haluan kiinnittää huomiota muutamisiin periaatteellisiin seikkoihin. Ensinnäkin, kokijalauseiden analyysi paljasti, että karjalan kokijarakenteita tutkiessamme olemme tekemisissä hyvin monimuotoisen ilmiön kanssa, jonka selittäminen ja ymmärtäminen on mahdollista ainoastaan silloin, kun konstruktoiden historiallinen kehitys otetaan huomioon ja kun venäläisperäisten piirteiden alueellinen levikki ja niiden frekvenssi eri-ikäisissä tutkimusaineistoissa selvitetään huolellisesti. Toiseksi, analyysi osoitti hyvin selvästi, että – kuten jo Weinreich (1953/1974) painottaa –, on ensisijaisen tärkeää ottaa huomioon syntaksin systeemiluonne. Konstruktiot, jotka muodostavat tietyn kielen syntaktisen järjestelmän, ovat sidoksissa toisiinsa sekä semanttisesti että strukturaalisesti, ja minkä tahansa tietyssä konstruktiossa tapahtuneen muutoksen selittäminen edellyttää muutoksen tarkastelemista molempien tarkastelun kontaktoivien kielten syntaktista systeemiä tai vähintäänkin sen kulloinkin relevanttia osasysteemiä vasten.

nä palelen’, engl. *I’m cold* kirj. ’minä olen kylmä’. Toisaalta kokijalauseille löytyy suora konstruktiovastine ainakin saksasta, vrt. *mir ist (es) kalt* kirj. ’minulle on kylmä’. Paralleeli tuntuisi ensi näkemältä liittävän ims. kielten ja slaavilaisten kielten typologisen samankaltaisuuden laajempaan indoeurooppalaiseen yhteyteen. Saksan persoonattomien lauseiden systeemi ei kuitenkaan muiden lausetyyppien osalta ole läheskään yhtä kehittynyt kuin ims. ja slaavilaisten kielten systeemit: esimerkiksi *nessiivilauseilla* ei saksassa ole persoonatonta vastinetta, vrt. esim. karj. *miula pid’äy l’ähtie* ja saks. *Ich muss gehen* kirj. ’minä täydyn lähteä’.

Edellä esittämäni taustaa vasten tarkasteltuna ims. ja slaavilaisten kielten samankaltaisuus tuo mieleen hyvin vanhan keskinäisen vaikutuksen mahdollisuuden. Käytännössä vaikutusyhteyden osoittaminen on kuitenkin jokseenkin toivoton tehtävä, koska muutokset ovat kaikesta päätellen tapahtuneet jo kauan ennen ensimmäisiä kielenmuistomerkkejä, kielissä tai kielimuodoissa, joista emme tiedä juuri mitään. Tämän hetken näkökulmasta persoonattomien lauseiden samankaltaisuus ims. ja slaavilaisissa kielissä on siis tulkittava typologiseksi ominaisuudeksi, joka voi aivan yhtä hyvin olla puhdasta sattumaa kuin johtua kyseisten kieliryhmien kontakteista. Siinäkin tapauksessa, että persoonattomien lauseiden systeemin kehittyminen on ollut ims.-slaavilaisten kielikontaktien stimuloimaa, suora, yhdensuuntainen vaikutus jommasta kummasta kieliryhmästä toiseen vaikuttaa vähintäänkin epäilyttävältä; todennäköisempää lienee interferenssi sanan varsinaisessa merkityksessä, ts. vuorovaihtus, joka on johtanut kielisikermän sisäiseen persoonattomien lauseiden konvergenssiin.

3. Metodin kehittelyä

3.1. Ensimmäinen vaihe: karjalan syntaksin omaperäisten piirteiden osoittaminen

Jotta voisimme sanoa, mitkä karjalan kokijarakenteiden ominaisuuksista johtuvat venäjän kielen interferenssistä, meidän on ensin selvitettävä, mitkä piirteet ovat omaperäisiä. Omaperäisten piirteiden osoittaminen ei kuitenkaan ole käytännössä aivan yksinkertaista, sillä karjalan syntaksin perustutkimusta on aivan viime aikoihin asti tehty hyvin vähän. Karjalan syntaksin ensimmäinen yleisesitys on Vieno Fedotovan lokakuussa 1990 ilmestynyt tutkimus Očerķ sintaksisa karel'skogo jazyka. Tutkimuksen pohjana on mitava, tekijän pääosin omista murrenauhoituksistaan työstämä nykykarjalan syntaksin korpus, jota on täydennetty painetuista tutkimuksista, käsikirjoituksista ja arkistomateriaaleista poimituin esimerkein. Rungas esimerkkiaineisto havainnollistaa hyvin mm. karjalan sijamuotojen käytön moninaisuutta, ja laaja bibliografia sisältää kaikki tärkeimmät karjalan syntaksin erityiskysymyksiä käsittelevät tutkimukset.

Očerķ sintaksisa karel'skogo jazyka on tarkoitettu karjalan syntaksin lyhyeksi yleisesitykseksi (Fedotova 1990: 4), ja on selvää, että monia yksittäisiä syntaksin ilmiöitä tarkastellaan siinä vain lyhyesti ja yleisluonteisesti. Očerķ antaakin monessa tapauksessa lähinnä suppeat perustiedot tarkastelun kohteena olevasta ilmiöstä. Käsitteilyn suppeuden lisäksi omat rajoituksensa tutkimuksen lingvistisille hyödyntämismahdollisuuksille asettaa se, että Fedotovan soveltama formalistiseen kielioppitraditioon pohjautuva kuvaustapa nostaa syntaksin keskeisimmiksi yksiköiksi sanan ja sanaliiton. Kun sanaliittoa laajemman syntaktisen yksikön eli lauseen strukturaalisiin ja semanttisiin ominaisuuksiin kiinnitetään tutkimuksessa hyvin vähän huomiota⁸, ei Očerķ juurikaan ole avuksi esimerkiksi silloin, kun tarkoituksena on selvittää vaikkapa kokijarakennekonstruktioiden ominaisuuksia. Näin ollen ainoaksi mahdollisuudeksi osoittaa, millaisia omaperäisiä syntaktisia piirteitä karjalan kokijarakenteilla on, jää edelleenkin kerätä konkreettinen korpus ja analysoida se huolellisesti.

Aivan viime aikoihin asti karjalan syntaksista tehdyt havainnot ovat perustuneet yksinomaan julkaistuihin tekstinäytteisiin. Kokemukseni mukaan

⁸ Karjalan lausetyyppien luokittelu (Fedotova 1990: 16–30) kysymys-, huudahdus- ja väitelauseisiin sekä kaksi- ja yksijäsenisiin lauseisiin myötäilee perinnäisissä lauseopeissa käytettyä taksonomiaa (ks. esim. Galkina-Fedoruk 1957: 104–133; Setälä 1973). Lausekonstruktiota muodostavia komponentteja puolestaan tarkastellaan ainoastaan subjektin ja predikaatin muodon osalta (Fedotova 1990: 18–25).

julkaistut tekstit soveltuvat varsin hyvin venäläis-karjalaisen syntaktisen interferenssin tutkimiseen silloin, kun kyseessä on integroitunut interferenssi. Niiden soveltuvuutta karjalan kaltaisen, ainoastaan puhutussa muodossa elävän kielen syntaksin tutkimukseen heikentää jonkin verran kuitenkin ensinnäkin se, että huomattavan suuri osa vanhimmista teksteistä on kirjoitettu muistiin sanelusta. Sanelusta tallennettu kieli poikkeaa puhutusta kielestä monessa suhteessa hyvin ratkaisevalla tavalla: 1. se on normaalipuhetta huomattavasti muodollisempaa, koska sanelutilanne on muodollisempi kuin tavallinen puhetilanne, 2. muistiinkirjoitettu kieli on huolellisemmin jäseneltyä ja prosessoitua kuin normaali puhe, koska informantilla on enemmän aikaa sanottavansa tuottamiseen, 3. sanelusta tallennettu kieli on materiaalina vähemmän autenttista kuin esimerkiksi nauhoitetut haastattelut, koska saneltu teksti on aina muistiinmerkitsijän suodattamaa, mikä merkitsee käytännössä sitä, että tallentajan kielitaidon ja tarkkuuden merkitys on tekstin kieliasun kannalta ratkaiseva. Näin ollen sanelusta muistiinkirjoitettua kieltä on tarkasteltava omana kielimuotonaan, jonka suhde saman kielen puhutuna elävään muotoon on verrattavissa esimerkiksi afaatikkojen puhuman kielen tai lasten kielen ja »normaalin» kielen suhteeseen. (Luutonen 1985: 107–119.) Toinen ongelma, joka koskee lähes kaikkien julkaistujen tekstinäytteiden luotettavuutta syntaksintutkimuksen yksinomaisina materiaalilähteinä, on se, että monesti teksteissä ei ole merkitty puheen prosodisia piirteitä, mikä aiheuttaa hankaluuksia esimerkiksi pyrittäessä erottamaan elliptisiä ja hyvinmuodostuneita lauseita toisistaan.

Puhekielen syntaksin yleisten ongelmien lisäksi on tutkittaessa karjalan syntaksin venäläisvaikutusta otettava huomioon seuraavat seikat. Ensinnäkin, koska tarkoituksena on ollut, että julkaistu aineisto edustaisi karjalan murteita puhtaimmillaan, on selvää, että näytekokoelmiin on kelpuutettu nimenomaan sellaisia tekstejä, joissa venäjän kielen interferenssiä on mahdollisimman vähän. Toiseksi, venäläisvaikutteisten kielenpiirteiden frekvenssiä on voinut pienentää se, että ideaalikirjalaan eksyneitä venäläisyyksiä on saatettu korjauttaa puhtaammaksi karjalaksi, kun litteraatioita on tarkastuttu kielenoppailla. Kolmas ongelma, johon olen törmännyt julkaistuja tekstejä materiaalilähteinä käyttäessäni, liittyy yllä mainitsemaani puheen prosodisten piirteiden puuttumiseen. Kokemukseni mukaan lauseen hyvinmuodostuneisuuden kriteerien selvittäminen on joskus ensiarvoisen tärkeää venäjän kielen vaikutuksen laadun ja laajuuden osoittamisen kannalta: näin on esimerkiksi silloin, kun on kysymys karjalan kokijalauseiden predikatiivin valenssista ja siihen kohdistuneesta venäjän interferenssistä (ks. Sarhima 1989: 118).

Yllä esittämäni syiden vuoksi olen tullut siihen tulokseen, että luotettava

karjalan korpus ei venäjän kielen vaikutusta tutkittaessa voi perustua yksinomaan julkaistuista teksteistä poimittuihin esimerkkeihin vaan sen täytyy sisältää myös autenttista aineistoa. Autenttista karjalan kielen materiaalia on olemassa hyvin paljon: karjalaa on nauhoitettu 1950-luvulta alkaen, ja tällä hetkellä Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen kokoelmiin sisältyy noin 1300 nauhatuntia karjalan eri murteista. Yksinomaan näiden perinnäisten, ihanneinformanteilta tallennettujen, mahdollisimman puhtaana säilynyttä karjalaa edustavien murrenauhoitusten pohjalta ei kuitenkaan ole mahdollista tutkia karjalan nykyvaihetta, jolle on ominaista hyvin nopea venäläistyminen. Nimenomaan runsaasti venäjän vaikutusta sisältävä karjala on luonnollisestikin erityisen kiinnostavaa silloin, kun tutkimuksen tarkoituksena on selvittää karjalaan kohdistunutta ja kohdistuvaa venäjän kielen interferenssiä. Niinpä olen sisällyttänyt korpukseeni myös perinnäisestä poikkeavaa aineistoa, nimittäin mahdollisimman hyvin venäjää taitavien keskiikäisten ja nuorten karjalaisten haastatteluja.⁹

Karjalan syntaksin omaperäisten piirteiden osoittamiseksi on korpuksen analyysin perusteella formuloituja konstruktioityyppejä verrattava vastineisiinsa muissa ims. kielissä. Käytännössä ims. kielten lausekonstruktioiden vertailu on osoittautunut hyvin työlääksi, koska suomea ja viroa lukuun ottamatta ims. kielten syntaksia on tutkittu hyvin vähän: ennen Fedotovan kirjoittamaa karjalan syntaksin yleisesitystä ainoastaan vepsästä on ollut olemassa yksityiskohtainen lauseopin kuvaus (Kettunen 1943). Muista ims. kielistä (vatja, liivi, inkeroinen ja karjala) on syntaksin osalta selvitetty ainoastaan erityiskysymyksiä, mm. sijamuotojen merkitystehtäviä, objektin ilmaisemista ja objektin sijanvalintaa (ks. tarkemmin Fedotova 1990: 6–12). Perustutkimuksen puuttumisen vuoksi kaikkia ims. kieliä vertailevaa syntaksintutkimusta – niin synkronista kuin diakronistakin – on toistaiseksi tehty hyvin vähän (monografioita on olemassa tietääkseni vain Saukkonen 1965 ja 1966). Karjalan syntaksin omaperäisten piirteiden selvittämisen on siis tapahtuttava eri ims. kielet kattavan aineiston empiirisen vertailun avulla.

Pääasiallinen ongelma empiirisessä vertailussa on se, että jos otamme mukaan kaikki ims. kielet, konkreettisen materiaalin määrä samoin kuin aika

⁹ Tein kesällä 1989 materiaalinkeruumatkan Neuvosto-Karjalaan Seesjärven kyliin (Paatene, Sel'gi ja Jouhivaara), joissa haastattelin yhteensä 22 informanttia. Nauhatunteja kertyi noin 20. Tavanomaisten taustatietojen lisäksi kirjasin informanteista mm. koulutusta, ammattia, kielitaitoa, elämänvaiheita ja perhetaustaa koskevat tiedot. Mahdollisimman puhtaana säilyneen karjalan kielen asemesta pyrin saamaan tallennetuksi karjalan kieltä sellaisena kuin sitä puhutaan tätä nykyä, ts. tilanteessa, jossa kaikki kielenkantajat ovat periaatteessa kaksikielisiä ja voivat näin ollen vapaasti käyttää kumpaa kieltä tahansa.

Karjalan kielen syntaksiin kohdistuneen venäjän interferenssin tutkimisesta

ja työ, joka sen analysoimiseen tarvittaisiin, muodostuisi suhteettoman suureksi työn tavoitetta eli karjalan kielen syntaksiin kohdistuneen venäjän vaikutuksen selvittämistä ajatellen. Vertailua on siis jollakin tavalla rajattava. Karjalan lähimmästä sukukielestä vepsästä ei ole luotettavaksi vertailukohdeksi silloin, kun tarkoituksena on selvittää ims. kielten omaperäisiä syntaktisia piirteitä, sillä venäjä on vaikuttanut vepsään kautta aikojen voimakkaammin kuin mihinkään muuhun ims. kieleen. Viron ja muiden eteläisten ims. kielten osalta taas on mahdollisen venäjän vaikutuksen lisäksi otettava huomioon vuosisatoja kestänyt saksan ja balttilaisten kielten vaikutus, joka monessa tapauksessa olisi voinut johtaa samanlaiseen lopputulokseen kuin venäjän vaikutus karjalassa. Pitääkseni ims. kielten keskinäisen vertailun järkevissä mittasuhteissa olen rajannut vertailun suomen kieleen, jonka syntaksiin venäjän ei ainakaan nykytietämyksen perusteella ole voitu osoittaa vaikuttaneen kovin paljon.

Suomen yleiskielen persoonattomia lauseita, joihin kokijarakenteetkin kuuluvat, on käsitelty lukuisissa tutkimuksissa (ks. esim. Leinonen 1985), joten yleiskielen osalta vertailu ei tuota ongelmia. On kuitenkin selvää, että vain yleiskielestä kerätty aineisto ei muodosta riittävää pohjaa ainoastaan puhutussa muodossa elävän karjalan ja kirjakieleltään suhteellisen nuoren suomen persoonattomien lauseiden vertailulle, vaan vertailukorpuksen on sisällettävä suomen osalta myös murteellista aineistoa. Kaikki suomen kielen perusvariaatiot kattavan vertailuaineiston kokoaminen ei kuitenkaan ole aivan yksinkertaista, sillä suomen murteiden syntaksi on lähes yhtä tutkimatonta kuin karjalankin: 1800-luvun lopulla ilmestyi muutama lyhyt yleiskatseaus joidenkin paikallismurteiden syntaksista (mm. Latvala 1894, Sirelius 1894), mutta sen jälkeen aina 1970-luvulle asti tutkimuksessa keskityttiin murteiden morfologiaan ja fonologiaan. Perustutkimuksen vähyyden vuoksi joudumme jälleen kerran turvautumaan konkreettisten korpusten empiiriseen vertailuun. Vertailukorpuksen kokoaminen suomen murteista on itse asiassa nykyisin helppoa Turun yliopiston Suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen kokoaman Lauseopin arkiston ansiosta: koneluettavasta korpuksesta saa konkordanssiajon avulla listatuksi tarvittavat rakenteet, ja esimerkiksi taulukoiden tekeminen on tietokoneohjelman avulla mahdollista myös suoraan itse korpuksesta (Ikola 1989: III–XII).

3.2. Toinen vaihe: karjalan konstruktioiden vertaaminen venäläisiin vastineisiinsa

Sen jälkeen kun olemme osoittaneet, mitkä tutkittavina olevien karjalan konstruktioiden piirteet ovat omaperäisiä, on aika ruveta etsimään selitystä

ims. yleislinjasta poikkeaville piirteille venäjän kielen avulla.

Jotkut karjalan persoonattomien lauseiden ominaisuuksista on mahdollista jäljittää venäjästä johtuviksi yksinkertaisesti vertaamalla karjalan lauseita niiden vastineisiin venäjän yleis- tai kirjakielessä. Kokijarakenteiden osalta vertaileminen on melko helppoa, sillä synkronisten tutkimusten lisäksi venäjän persoonattomista lauseista ja niiden kehityksestä on tehty monia diakronisia selvityksiä (mm. Galkina-Fedoruk 1958, Guiraud-Weber 1984, Leinonen 1985; *Istoričeskaja grammatika ruskogo jazyka* 1978 ja siinä mainitut tutkimukset, Sabenina 1983). Karjalan ja venäjän yleiskielen kokijarakenteiden vertailun avulla on mahdollista ratkaista mm. artikkelin alkupuolella mainitsemieni kokijalauseiden arvoitus: vertailu nimittäin paljastaa pian, että yleisitämerensuomalainen sääntö, jonka mukaan ainoastaan fyysistä tilaa ilmaisevat NP:t (esim. *kylmä, nälkä, jano*) voivat esiintyä kokijalauseen syntaktis-semanttisessa ytimessä määritteettä, on karjalassa yleistynyt venäjän predikatiivisten adverbien rektion vaikutuksesta siten, että myös moraalista tai intellektuaalista arviota ilmaisevia NP:itä (esim. *nolo, paha, hyvä*) käytetään ilman määritteettä.

Kaikille karjalan kokijarakenteiden itämerensuomalaisesta yleislinjasta poikkeaville piirteille ei kuitenkaan löydy selitystä venäjän yleiskielen vastaavista rakenteista. Vuosisatojen ajan karjalaiset ovat olleet tekemisissä ennen muuta pohjoisvenäläisiä murteita puhuvien ihmisten kanssa, ja on aivan luonnollista, että pohjoisvenäläisiä murrepiirteitä on saattanut kulkeutua karjalan syntaksiin. Venäjän kielen oletettua vaikutusta tutkittaessa on siis ilman muuta otettava huomioon myös pohjoisvenäläisten murteiden kanta kulloinkin tarkasteltavien konstruktioyppien osalta.

Karjalan ja pohjoisvenäläisten murteiden syntaktinen vertailu voi osittain tapahtua olemassa olevien tutkimusten pohjalta (esim. Šapiro 1953, Trubinskij 1984). Venäjän murteiden syntaksia on kuitenkin tutkittu lähinnä niiden konstruktioiden osalta, joissa on havaittu selviä murteiden välisiä eroja tai jotka murteissa selvästi poikkeavat yleiskielessä tavattavista vastineistaan (mm. tiettyjä nesessiivisiä rakenteita käsitellään tutkimuksissa paljonkin). Sen sijaan pelkällä maininnalla sivuutetaan sellaiset konstruktiot, jotka ovat periaatteessa samanlaisia venäjän eri murteissa tai murteissa ja yleiskielessä — tällaisia ovat mm. venäjän kokijalauseet. Näin ollen ainoat käytettävissä olevat syntaktiset kuvaukset esimerkiksi kokijalauseista ja tiettyistä yleisvenäläisistä nesessiivilauseista sisältyvät normatiivisiin kielioppeihin ja perustuvat kirjakielen kantaan. Puhutun kielen (johon murteetkin sisältyvät) ja kirjakielen kokijarakenteiden välillä on kuitenkin käytännössä joitakin eroja mm. sen vuoksi, että puhutussa kielessä lauseiden formaalinen hyvinmuodostuneisuus on vähemmän tärkeää kuin kirjakielessä, minkä

Karjalan kielen syntaksiin kohdistuneen venäjän interferenssin tutkimisesta

vuoksi puhekielen kokijarakenteet ovat struktuuriltaan vaihtelevampia kuin kirjakielessä tavattavat kokija- ja nesessiivilauseet. Olemassa olevien kuvausten varassa ei siis aina ole mahdollista muodostaa täysin realistista kuvaa kokijalauseiden kaikista mahdollisista käytännön modifikaatioista. Näin ollen on selvää, että kaikkien kokijarakenteiden osalta tarvitaan myös aidosta puheesta kerättyä materiaalia.

Pohjoisvenäläisten murteiden vertailuaineiston kokoamisessa pääasiallinen ongelma on se, että käytettävissä on hyvin vähän autenttista aineistoa. Venäjän murteista ei ole julkaistu murretekstikokoelmia, vaan painetut materiaalit rajoittuvat dialektologian oppikirjojen tarkkaa foneettista litterointia noudattaviin lyhyisiin tekstikatkelmiin ja venäläisten kansansatujen kokoelmiin. Ensimmäisistä ei syntaksintutkija hyödy tekstien lyhyden vuoksi yleensä paljontaan, jälkimmäisten osalta aineiston luotettavuutta taas vähentävät samat tekijät kuin karjalan kielen näytekokoelmien kohdalla. Murrenauhoituksia on venäjän eri murteista olemassa melko vähän, lähinnä siksi, että kielentutkijoiden käytettävissä ei ole ollut tarvittavaa välineistöä. Petroskoissa Tiedeakatemian nauhoitearkistossa on jonkin verran folkloristien tekemiä haastatteluja, joita tietääkseni ei juurikaan ole litteroitu kielen tutkimuksen tarpeisiin soveltuvalla tavalla.¹⁰

Petroskoin ja Joensuun yliopistojen venäjän laitokset ovat vuodesta 1988 alkaen tehneet yhteistyötä nauhoitetun pohjoisvenäläisten murteiden korpuksen valmistamiseksi. Kesinä 1988 ja 1990 tehtyjen yhteisten keruumatkojen tuloksena Joensuun yliopistossa on tällä hetkellä yhteensä n. 20 nauhantuntia pohjoisvenäläisiä murteita. Nauhoitukset on tehty Karhumäen piiriin kuuluvassa Kuzarannan kylässä ja Kemin piiriin kuuluvassa Gridinossa. Nauhojen purkaminen on aloitettu syksyllä 1989, ja aikanaan korpus tulee olemaan tietokonemuotoinen.

Kunnollinen vertailuaineisto pohjoisvenäläisistä murteista avaa venäläis-karjalaisten kielikontaktien tutkimuksessa uusia ulottuvuuksia, sillä autenttisen korpuksen pohjalta tehdyillä havainnoilla on julkaistuista teksteistä ja tutkimuksista koottuun aineistoon verrattuna monia etuja. Ensinnäkin, vertailuaineisto on huomattavasti yhteismitallisempaa karjalankielisen primaa-

¹⁰ Pohjoisvenäläisten murteiden tutkimus kuuluu myös Leningradin valtionyliopiston tehtäviin. Keväällä 1988 ollessani kieliharjoittelussa Leningradin yliopistossa kävin tutustumassa yliopiston yhteydessä toimivaan pohjoisvenäläisten murteiden sanakirjan toimitukseen. Sanakirjan toimittajien kertoman mukaan Leningradissa ei ainakaan tuolloin ollut minkäänlaista nauhoitettua materiaalia pohjoisvenäläisistä murteista: esimerkiksi koko sanakirjan aineisto on kirjoitettu kentällä muistiin ja kortitettu myöhemmin sanakirja-arkiston tarpeisiin soveltuvalla tavalla, ts. siten, että kontekstiksi on riittänyt relevantti sanaliitto tai lause.

rikorpuksen kanssa: ovathan niin varsinainen tutkimusaineisto kuin vertailuaineistokin mahdollisimman lähellä luonnollista kieltä, ts. kieltä sellaisena kuin sen puhujat sitä käyttävät kommunikoidessaan keskenään. Toiseksi, luonnolliseen kieleen pohjaavat korpuukset antavat kokemukseni mukaan parhaat mahdollisuudet tarkastella tutkimuksen kohteena olevia konstruktioita osana kontaktoivien kielten syntaktista systeemiä. Systeemistä taustaa vasten kielten vertailu voi antaa viitteitä myös siitä, millaisten lingvististen edellytysten vallitessa vieraan kielen vaikutus on onnistunut kotiutumaan vaikutteita vastaan ottavaan kieleen (esim. kokijalauseissa yhtenä tällaisena »siltana» ovat todennäköisesti olleet tietyn tyyppiset elliptiset lauseet, ks. Sarhimaa 1989: 118).

Molempien kontaktoivien kielten relevanttien syntaktisten osasysteemien tarkastelu rinnakkain on osoittautunut toisellakin tavalla olennaisen tärkeäksi kokijarakenteiden karjalais-pohjoisvenäläistä parallelismia selitettäessä. Kieltenväliset paralleelit eivät nimittäin aina ole (lähi)sukukielten/sisarmurteiden vertailun pohjalta yksiselitteisesti osoitettavissa venäjän kielen *superstraattivaikutukseksi* karjalassa, vaan joissain tapauksissa kysymys voi aivan yhtä hyvin olla *ims. substraattivaikutuksesta* pohjoisvenäläisissä murteissa. Esimerkiksi sekä pohjoisvenäläisissä murteissa että karjalassa käytetään hyvin paljon sellaisia *nesessiivilauseita*, joissa toiminnan nimeävä infinitiivi jätetään ilmaisematta, vrt. pohj.ven. *mne nado igolka* ja karj. *miula pidäy niegla* 'minulla/minulle täytyy neula', tark. 'minulla täytyy olla neula/ minun täytyy – [hakea, ostaa, löytää yms.] neula'. Konstruktiovarianttia ei esiinny sen enempää venäjän yleiskielessä kuin suomessakaan. Koska se ilmeisestikään ei kuulu *ims. kielten persoonattomien lauseiden omaperäiseen systeemiin*, voisi olettaa, että NP:n käyttö ilman infinitiivi-pääsanaa olisi karjalassa pohjoisvenäläistä perua. Toisaalta taas konstruktiovarianttia ei käytetä venäjän yleiskielessä eikä sitä ole tavattu muissa kuin pohjoisissa murteissa, minkä vuoksi voisi epäillä *ims. vaikutusta pohjoisvenäläisiin murteisiin*.

Tapauksissa, joissa sukukielten tai sisarmurteiden vertailu ei anna minikäänlaista viitettä vaikutuksen suunnasta, yksi mahdollinen keino lähteä etsimään selitystä kieltenväliselle syntaktiselle paralleelille on selvittää tarkasteltavan konstruktion diakroninen kehitys kummassakin kontaktoivassa kielessä. Kuten edellä totesin, *ims. kielissä* diakronisen tarkastelun mahdollisuuksia rajoittaa vanhojen kielenmuistomerkkien ja vertailevan perustutkimuksen puuttuminen, venäjältä sen sijaan on käytettävissä sekä vanhoja tekstejä että diakronisen syntaksin tutkimuksia. Yllä havainnollistamani kaltaisten *nesessiivien* kehityksen seuraaminen ei venäjässäkään ole kuitenkaan aivan yhtä helppoa kuin oli kokijalauseissa aikojen kuluessa tapahtuneiden

muutosten jäljittäminen: nominatiivimuotoisen objektin sisältävät nesessiivilauseet (esim. *nado pečka topit'* [Pred-Adv + N-Nom + inf]* 'täytyy lämmit-
tää uuni'), joihin yllä havainnollistamani infinitiivittömät nesessiivikonstruk-
tiot liittyvät sekä strukturaalisesti että semanttisesti, ovat osoittautuneet yh-
deksi slavistiikan ikuisuuskysymyksistä, jota lukuisat tutkijat ovat eri näkö-
kulmista yrittäneet selvittää 1800-luvulta alkaen aina meidän päiviimme asti
(ks. esim. Timberlake 1974: 250–265; Dunn 1986: 1–28).

Pohjoisvenäläisten nesessiivilauseiden nominatiiviobjekti on selitetty 1.
kantaslaavilaisuudeksi, joka on säilynyt pohjoismurteissa ims. kiel-
ten konservoivan vaikutuksen vuoksi (mm. Kiparsky 1948, 1960), 2. poh-
joisvenäläisten murteiden ja ims. kielten sattumalta tapahtuneesta konver-
genssista johtuvaksi, pohjoisvenäläisissä murteissa omaperäiseksi piir-
teeksi (mm. Dunn 1986) ja 3. ims. kielten substraattivaikutuk-
sesta johtuvaksi muutokseksi pohjoisvenäläisissä murteissa (mm. Timber-
lake 1974). Karjalan ja venäjän nesessiivilauseesysteemien rinnakkainen tar-
kastelu tuntuu ainakin toistaiseksi viittaavan siihen, että myös 4. selityspe-
ruste, nimittäin adstraattikielten konvergenssi, saattaisi tulla ky-
symykseen. Kun sekä suomen ja karjalan että pohjoisvenäläisten murteiden
ja venäjän yleiskielen nesessiivit kootaan rinnan kuvion 1 tapaan, syntakti-
nen samankaltaisuus nimenomaan karjalassa ja pohjoisvenäläisissä murteis-
sa on silmiinpistävä. Edelleen, kun otetaan huomioon se, että samankal-
taistuminen on todistettavasti ulottunut myös muihin persoonattomiin lau-

Kuvio 1. Suomen, karjalan, pohjoisvenäläisten murteiden ja venäjän yleiskielen nesessiivilauseet

suomi	karjala	pohjoisvenäläiset murteet	venäjän yleiskieli
1. pitää laulaa	1. pidäy pajattoo	1. nado idti 'pitää lähteä'	1. nado idti 'pitää lähteä'
2. miehen pitää tehdä kaikkea	2. kaikki pidäy muzikat rootaa	2. nado bylo pečka stopit' 'piti lämmitteä uuni'	2. nado pečku topit' 'pitää lämmitteä uuni'
3. a) *nyt [pitää] lähteä	3. a) nygöi l'ähtie	3. a) mne dat' adres 'minun pitää antaa osoite'	3. a) mne idti 'minun [pitää] lähteä'
3. b) *[pitää] lämmitteä sauna	3. b) kyl'y l'ämmitteä	3. b) pečka topit' 'uuni pitää lämmitteä'	3. b) pečku topit' '[pitää] lämmitteä uuni'
4. *karjalan kieli pitää [säilyttää] ehdottomasti	4. kardjalan kiel pid'äy obizatel'no	4. ej nado igolka 'hänelle pitää [olla] neula'	4. *nado igolka 'pitää [olla, hakea tms.] neula'

* pro *nado pečku topit'* [Pred-Adv + N-Akk + inf]

seisiin (mm. kokijalauseisiin), tulee mieleen, että etsittäessä selitystä karjalan ja pohjoisvenäläisten murteiden persoonattomien lauseiden parallelismille olisi ainakin joissain tapauksissa syytä ottaa huomioon se, että vuosisatojen ajan karjalan ja pohjoisvenäläisten murteiden kontakteille on ollut ominaista pikemminkin adstraattitilanne kuin substraatti- ja superstraattikielen suhde: interferenssi on suuntautunut paitsi pohjoisvenäläisistä murteista karjalaan myös karjalasta pohjoisvenäläisiin murteisiin.

Kuvion 1 tarkastelu nostaa esiin vielä yhden mielenkiintoisen karjalan ja pohjoisvenäläisten murteiden syntaktisia paralleleja koskevan seikan. Kun katsomme tarkkaan niitä piirteitä, joiden osalta karjala poikkeaa suomesta ja pohjoisvenäläiset murteet venäjän yleiskielestä, voimme todeta, että poikkeamia yhdistää se, että ne liittyvät joko infinitiivin (karjala: lauseet 3a ja 3b) tai nominatiivin käyttöön (karjala: lause 4; venäjä: lauseet 2, 3b ja 4). Infinitiivin ja nominatiivin käytön laajenemisen on voitu todeta olevan ominaista nk. kontaktikielille¹¹, jollaisia sekä karjala että pohjoisvenäläiset murteet ovat vuosisatojen ajan mitä ilmeisimmin olleet. Vaikuttaa siis siltä, että karjalais-pohjoisvenäläisiä paralleleja tutkittaessa kannattaa perinnäisen substraatti-superstraatti-adstraatti -paradigman lisäksi ottaa huomioon, että kehitystä ovat voineet ohjata kontaktikielten kehitykselle ominaiset universaalit tendenssit. Seuraava askel kivikkoisella mutta kiinnostavalla karjalan kokijarakenteiden tutkimisen tiellä onkin selvittää, onko mahdollista osoittaa, mikä osuus karjalan nesessiivilauseiden kehityksessä on ollut omapohjaisilla innovaatioilla, mikä taas venäjän superstraattivaikutuksella, karjalais-venäläisellä konvergenssilla ja kontaktikielten kehityksen universaaleilla tendensseillä.

4. Lopuksi

Olen tarkastellut tässä artikkelissa karjalan syntaksiin kohdistuneen venäjän kielen interferenssin tutkimista varsin käytännöllisestä näkökulmasta. Artikkelin tarkoitus on ollut ennen muuta 1) osoittaa metodisen keskustelun olevan tarpeen alan tutkimuksen kehittymisen ja kehittämisen kannalta ja 2) painottaa vapaasta puheesta koostettujen korpusten ensisijaisuutta karjalaan kohdistunutta venäjän vaikutusta selviteltäessä.

Kuten yllä olevasta tarkastelusta on käynyt ilmi, karjalaan kohdistunutta

¹¹ Kontaktikieli-nimitystä käytetään kaikista sellaisista kielistä, joita keskenään eri äidinkielen omaavat ihmiset käyttävät viestiessään toistensa kanssa: esimerkiksi venäjämästä kontaktikieli-nimitystä voi käyttää silloin, kun vaikkapa karjalainen ja venäläinen tai liettualainen ja latvialainen keskustelevat venäjäksi.

Karjalan kielen syntaksiin kohdistuneen venäjän interferenssin tutkimisesta

venäjän syntaktista interferenssiä koskevan tutkimuksen on perustuttava kontaktoivien kielten laajapohjaiseen syntaktiseen vertailuun. Laajapohjaisen vertailun metodi sinänsä on perinteisen filologinen. On kuitenkin huomattava, että kun metodia käytetään esimerkiksi venäläis-karjalaisten kieli-kontaktien tutkimuksessa, ts. selvitellessä kahden sellaisen kielen vuorovai-
kutusta, joista toisella ei ole edes omaa kirjakieltä, kohdataan varsin erilaisia ongelmia kuin tutkittaessa vaikkapa ranskan vaikutusta keskienglantiin. Ensinnäkin, tutkimuksen diakronisia mahdollisuuksia rajoittaa vanhojen kielenmuistomerkkien puuttuminen. Toiseksi, karjalan omaperäisten piirteiden selvittäminen eri ims. kielten vertailun avulla on käytännössä hyvin työlästä, koska karjalan ja ims. kielten murteiden syntaksin perustutkimustan sen enempiä kuin kaikkia ims. kieliä vertailevaa syntaksintutkimustakaan ei juuri ole tehty. Kolmas karjalan ja venäjän laajapohjaista vertailua huomattavasti vaikeuttava seikka on se, että venäjän murteista on käytettävissä hyvin vähän luotettavaa, autenttista aineistoa, minkä vuoksi vertailuaineistoa on ainakin osittain kerättävä kentältä.

Kaiken kaikkiaan alan tutkimuksen menetelmiä ja aineistoja koskevat pohdiskelut voi kiteyttää lyhyeen toteamukseen: on tehtävä todella paljon perustyötä, ennen kuin on mahdollista osoittaa, mitkä karjalan syntaksin piirteet ovat omaperäisiä ja mitkä taas selittyvät venäjän kielen vaikutuksesta. Niinpä tämäntyyppisestä tutkimuksesta kiinnostuneiden kannattaa pitää mielessä nesessiivimuotoisen (ja samalla venäläisrakenteisen) karjalaisen sananlaskun osuvasti ilmaisema viisaus: *kondieda varata — ei pie mettšäh lähtie* 'jos pelkää karhua, ei pidä mennä metsään'.

kP = pohjoiskarjalaiset murteet, kE = eteläkarjalaiset murteet, kA = aunukselaismurteet, lyyd. = lyydiläismurteet.

LÄHTEET

- BARANCEV, A. P. 1971: Slučai meny jazyka v reči karel-ljudikov. — Pribaltijsko-finskoe jazykoznanie, s. 38–41. Leningrad.
BORKOVSKIJ, V. I. 1981: Sintaksis skazok. Russko-belorusskie pabelleli. Nauka, Moskva.
DUNN, J. A. 1986: The Nominative and Infinitive Construction and the Development of Infinitive Sentences in Russian. — Oxford Slavonic Papers, XIX, p. 1–28. Oxford.
FEDOTOVA, VIENO 1990: Očerk sintaksisa karel'skogo jazyka. Petrozavodsk.
GALKINA-FEDORUK, E. M. 1957: Sovremennij russkij jazyk. Sintaksis. Pod red. E. M. Galkinoj-Fedoruk. Moskva.

- GALKINA-FEDORUK, E. M. 1958: *Bezličnye predloženiya v sovremennom russkom jazyke*. Moskva.
- GUIRAUD-WEBER, MARQUERITE 1984: *Les propositions sans nominatif en russe moderne*. *Bibliothèque russe de l'institut d'études slaves*, LXIX. Paris.
- HAARMANN, HARALD 1974: *Die finnisch-ugrischen Sprachen. Soziologische und politische Aspekte ihrer Entwicklung*. *Fenno-ugrica* 1.
- HAKULINEN, AULI — KARLSSON, FRED 1979: *Nykysuomen lauseoppia*. *Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia* 350. Jyväskylä.
- HINT, MATI 1988: *Dvujazyčie i internacionalizm*. — *Družba narodov* 5.
 ——— 1990: *Russian Influences in the Estonian Language*. — *Congressus Septimus Internationalis Fenno-Ugristarum* 1 A, s. 87–104. Debrecen.
- IKOLA 1989 = seur.
- IKOLA, OSMO — PALOMÄKI, ULLA — KOITTO, ANNA-KAISA 1989: *Suomen murteiden lauseoppia ja tekstikielioppia*. *Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia* 511. Helsinki.
- Istoričeskaja grammatika russkogo jazyka* 1978. *Sintaksis. Prostoe predloženie*. Pod red. I. V. BORKOVSKOGO. Moskva.
- KETTUNEN, LAURI 1943: *Vepsän murteiden lauseopillinen tutkimus*. *Suomalais-ugrilaisen Seuran Toimituksia* LXXXVI. Helsinki.
- KIPARSKY, VALENTIN 1946: *Nominativus cum infinitivo ims:ssa ja indoeur. kielissä*. — *Virittäjä* 50 s. 456–460.
 ——— 1960: *Über das Nominativobjekt des Infinitivs*. — *Zeitschrift für slavische Philologie* XXVIII, S. 333–342. Heidelberg.
- KKN I = LESKINEN 1932.
 KKN II = LESKINEN 1934.
- LATVALA, SALU 1894: *Lauseopillisia havaintoja Luoteis-Satakunnan kansankielestä*. Helsinki.
- LEINONEN, MARJA 1985: *Impersonal Sentences in Finnish and in Russian: Syntactic and Semantic Properties*. *Slavica Helsingiensia* 3. Helsinki.
 ——— 1988: *Jazykovye kontakty meždu russkim i finskim jazykami*. — *Studia slavica Finlandensia*, Tomus V. Helsinki.
- LESKINEN, EINO 1932: *Karjalan kielen näytteitä I. Tverin ja Novgorodin karjalaa*. Helsinki.
- LESKINEN, EINO 1934: *Karjalan kielen näytteitä II. Aunuksen ja Raja-Karjalan murteita*. Helsinki.
- LT II = VIRTARANTA 1963.
 LT III = VIRTARANTA 1964.
 LT V = VIRTARANTA 1984.
- LUUTONEN, JORMA 1985: *Tutkimuskohteena muistiinkirjoitettu kieli*. — *Puhuttu kieli, kirjoitettu kieli ja kielen muutos*. *Seminaari Tvärminnessä* 12. — 13.10.1984. *Suomen kielitieteellisen yhdistyksen julkaisuja* 12. s. 108–121.
- NSL = HAKULINEN & KARLSSON 1979
- OJANEN, MUUSA 1985: *Adjektiivikategoria venäläis-lyydiläisissä kontakteissa*. *Suomalais-ugrilaisen Seuran Toimituksia* 118. Helsinki.
- SABENINA, A. M. 1983: *Iz istorii dvukomponentnyh neglagol'nyh predloženij*. — *Struktura predloženiya v istorii vostočnoslavjanskijh jazykov*. Pod red. V.I. Borkovskogo. Moskva.
- ŠAPIRO, A. B. 1953: *Očerki po sintaksisu russkih narodnyh govorov. Stroenie predloženiya*. Moskva.
- SARHIMAA, ANNELI 1989: *Venäjän kielen vaikutuksesta karjalan ja vepsän kokijalauseisiin*. — *Kielikontakteja I, toim. Muusa Ojanen ja Ilkka Savijärvi*. *Kielitieteellisiä tutkimuksia* 13, Joensuun yliopisto, humanistinen tiedekunta. Joensuu.
- SAUKKONEN, PAULI 1965: *Itämerensuomalaisten kielten tulosijainfinitiivirakenteiden historiaa I*. *Suomalais-ugrilaisen Seuran Toimituksia* 137. Helsinki.

Karjalan kielen syntaksiin kohdistuneen venäjän interferenssin tutkimisesta

- 1966: Itämerensuomalaisten kielten tulosijainfinitiivirakenteiden historiaa II. Suomalais-ugrilaisen Seuran Toimituksia 140. Helsinki.
- SETÄLÄ, E. N. 1973: Suomen kielen lauseoppia. 13. painos. Tarkistanut Matti Sadeniemi. Helsinki.
- SIRELIUS, U. T. 1984: Lauseopillisia havaintoja Jääsken ja Kirvun kielimurteesta. Helsinki.
- SUHONEN, SEPPO 1990: Über fremden Einfluss auf die Struktur der ostseefinnischen Sprachen. — Itämerensuomalaiset kielikontaktit. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 61. s. 94—104. Helsinki.
- TIMBERLAKE, ALAN 1974: The Nominative object in Slavic, Baltic, and West Finnic. München.
- TRUBINSKIJ, V. I. 1984: Očerki russkogo dialektnogo sintaksisa. Leningrad.
- WEINREICH, URIEL 1974: Languages in Contact. Findings and Problems. (8th printing, 1st printing 1953.) Paris.
- VIRTARANTA, PERTTI 1963: Lyydiläisiä tekstejä II. Suomalais-ugrilaisen Seuran Toimituksia 130. Helsinki.
- 1964: Lyydiläisiä tekstejä III. Suomalais-ugrilaisen Seuran Toimituksia 131. Helsinki.
- 1971: Kultarengas korvaan. Vienalaisia satuja ja legendoja. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 303. Helsinki.
- 1984: Lyydiläisiä tekstejä V. Suomalais-ugrilaisen Seuran Toimituksia 165. Helsinki.
- VSL = VIRTARANTA 1971.

On the study of Russian interference in Karelian syntax

ANNELI SARHIMAA

The article deals with methodological issues concerning the study of the integrated syntactic interference of Russian in Karelian. It discusses two types of Karelian Experiencer constructions: Experiencer sentences (e.g. *miula roih näl-gä* 'I got hungry'), and Necessive senten-

ces (*miula pid'äy l'ähtie* 'I have to go').

The main aims are (1) to illustrate the importance of methodological discussion for research on Russian-Karelian language contacts; and (2) to discuss the various kinds of linguistic materials available.